

In dit nummer

- Kijk eens wat vaker achterom
- Natuurbalans 2006 kijkt vijftien jaar terug
- Leren van succesvolle initiatieven voor duurzame landbouw
- Symposium *Natuur en Economie*
- Verschenen publicaties

Wot's new is een uitgave van de eenheid WOT Natuur & Milieu, onderdeel van Wageningen UR. Deze Nieuwsbrief bevat informatie over alle wettelijke onderzoekstaken natuur en milieu.

Redactie: Bram ten Cate
WOT Natuur & Milieu
Postbus 47, 6700 AA Wageningen
Tel. (0317) 47 78 44
E-mail: info.wnm@wur.nl
Internet: www.wotnatuurenmilieu.wur.nl

Abonnement

Aan- of afmelden voor de Nieuwsbrief kan uitsluitend via bovenstaand mailadres. Informatie uit deze Nieuwsbrief mag worden overgenomen mits de bron wordt vermeld.

Nummer 9 van de Nieuwsbrief verschijnt in december 2006.

Kijk eens wat vaker achterom

Uitgebreid monitorings- en evaluatieprogramma voor het platteland

Geert van Duinhoven

Via een speciaal project kijken ministeries samen met de WOT Natuur & Milieu hoe je het beleid voor het landelijk gebied het beste kunt monitoren en evalueren. Binnenkort staat daarvoor na een jarenlange voorbereiding een heel systeem in de steigers. Het is voor het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit de eerste keer dat ze structureel het eigen beleid zal gaan volgen.

Regelmatig komen ministeries, provincies en gemeenten met nieuw beleid. Er verschijnen dan mooie nota's waarin nieuwe perspectieven staan beschreven, met nieuwe regels en nieuwe aandachtspunten. Maar wat nog wel eens ontbreekt, – sterker nog, het staat er eigenlijk nooit bij –, is waarom het oude beleid niet meer voldoet. Is de omgeving zo veranderd, klopten de uitgangspunten misschien niet of werkte het oude beleid niet? Overheden kijken maar al te graag vooruit en vergeten nog wel eens achterom te kijken, te evalueren hoe het oude beleid is bevallen. Zo heeft nu iedereen de mond vol van de Nota Ruimte maar wat was er ook al weer mis met de Vinex? Of waarom functioneerde het concept van de Waardevolle cultuurlandschappen niet en moesten er dus Nationale Landschappen komen?

Met andere woorden, beleid komt en beleid gaat, maar zelden wordt eens goed nagegaan of het beleid ook heeft gewerkt en het gebracht heeft wat de bedoeling was. Dat gaat veranderen met de Agenda Vitaal Platteland en het daaraan gekoppelde meerjarenprogramma. De Agenda beschrijft welke opgaven er liggen voor het platteland en welk beleid er volgens het kabinet voor nodig is om die opgaven te realiseren. Bij het meeste beleid tot nu toe, ook bij het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), zou dit met veel enthousiasme worden opgepakt en na een paar jaar weer worden vervangen door een nieuwe nota met nieuw beleid. Maar bij de Agenda Vitaal Platteland zal een eventuele overgang naar nieuw beleid veel minder geruisloos gaan.

Wies Vullings en Paul Sinnige zijn druk bezig om een goed monitor- en evaluatiesysteem op te zetten.

Paul Sinnige van de directie Platteland van LNV is projectleider van het Tweede Meerjarenprogramma Vitaal Platteland. Hij is samen met Wies Vullings van de WOT Natuur & Milieu bezig om een goed monitor- en evaluatiesysteem op te zetten. Het systeem moet passen bij de nieuwe sturingsfilosofie waarbij het rijk afspraken heeft gemaakt met de afzonderlijke provincies over de te bereiken doelen.

Verantwoording aan de Tweede Kamer

Nu klinkt dat misschien eenvoudig: we hebben nieuw beleid en we gaan kijken of we de gestelde doelen behalen. Toch blijkt dat in de praktijk minder eenvoudig. Want wat ga je dan precies evalueren, wat zijn goede indicatoren, hoe kom je aan de juiste informatie, hoe ver-

werk je die, welke informatie moet er van de provincies komen? Sinnige en Vullings zitten beiden in een projectgroep die hier knopen over doorhakt. Op 1 januari 2007 moet er een draaiend systeem zijn. Een eerste ingewikkeld probleem is bijvoorbeeld al dat is afgesproken dat de provincies verantwoordelijk zijn voor de uitvoering van het beleid voor het landelijk gebied. Maar het rijk is verantwoordelijk voor het meten van de effecten van beleid. Sinnige: "Kijken naar de effecten van beleid is ingewikkeld omdat je nooit zeker weet of bepaalde veranderingen in het landelijk gebied een gevolg zijn van je beleid. Simpel gezegd, je kunt wel antiverdrogingsbeleid voeren en constateren dat de verdroging afneemt, maar de afname van verdroging is niet noodzakelijkerwijs een gevolg van dat beleid. Het kan ook meer zijn gaan regenen. Kortom, de ministers willen straks aan de Tweede Kamer verantwoording kunnen afleggen voor het bestede geld."

Prestaties...

De afgelopen vier jaar is gewerkt aan een monitor- en evaluatiesysteem voor de Agenda Vitaal Platteland. Sinds 2004 is WOT Natuur & Milieu daar bij betrokken. Het systeem bestaat in feite uit twee belangrijke onderdelen. Ten eerste zijn er voor het ILG (Investeringsbudget Landelijk Gebied) met elke provincie afspraken gemaakt over de te leveren prestaties in de periode 2007 tot 2013, zoals aankoop van het afgesproken aantal hectares, de zorg voor de

kernkwaliteiten van een Nationaal Landschap en de vermindering van verdroging van natuurgebieden. Het project Monitoring en Evaluatie Agenda Vitaal Platteland (ME-AVP), verzamelt al die gegevens voor evaluaties en geeft input voor een volgende programmeerperiode.

...en effecten

Ten tweede kijken de mensen van het project ME-AVP op rijksniveau naar de effecten op de algemene beleidsdoelstellingen: Kunnen we zien dat op landelijke schaal de biodiversiteit groter wordt, kunnen we zien dat het landschap mooier wordt, raakt Nederland steeds beter ontsloten voor de recreant? De twee onderdelen zijn dus essentieel anders. Het eerste kijkt naar de geleverde prestaties, het tweede kijkt naar de opgetreden effecten. Vullings: "Om die effecten te meten hebben we indicatoren nodig. Daar hebben we er momenteel tien van geformuleerd en daarmee hopen we goed te kunnen aangeven wat de effecten van het beleid zijn. Inderdaad, het formuleren van indicatoren geeft altijd veel discussie. Want hoe meet je het landschap nu eigenlijk? Daar zijn zo concreet mogelijke indicatoren voor in de maak, waarbij we bestaande systemen gebruiken, bijvoorbeeld het Meetnet Landschap en ook de gegevens van organisaties als de Vlinderstichting en Sovon."

Maar nu wordt er al heel vaak en heel lang gediscussieerd over hoe je bijvoorbeeld de stand of de waarde van de natuur in een

indicator kunt vangen. Jullie zijn daar nu uit? Sinnige: "We hebben in ieder geval gezegd dat de indicatoren praktisch en hanteerbaar moeten zijn. Bovendien, en dat is essentieel, zijn de indicatoren direct gekoppeld aan het beleid. De indicatoren moeten ook echt iets over dat beleid zeggen. Daarmee maak je de discussie meteen veel praktischer en overzichtelijker. De projectgroep wil dit najaar een besluit nemen over welke indicatoren we precies gaan gebruiken en hoe die er gaan uitzien."

Zelf doen?

En dan nog de vraag of het eigenlijk niet raar is als het rijk zelf haar eigen beleid gaat monitoren en evalueren. Zou het niet veel beter zijn om dat een onafhankelijke organisatie te laten doen? Nee, vindt Sinnige. "Wij willen als rijk natuurlijk zelf ook weten hoe ons eigen beleid uitpakt in de praktijk. Politici worden daar ook steeds vaker op aangesproken. Zolang we onze uitgangspunten helder en transparant maken en dat ook van te voren vastleggen, heeft iedereen daar baat bij. En natuurlijk moet de informatie daarover voor iedereen beschikbaar zijn. Dan geven we helder aan wat ons beleid is, hoe we dat gaan monitoren en meten en vervolgens laten we zien waarom wij vinden dat het beleid de gewenste effecten heeft of niet."

Programma WOT-04-001: Monitor- en evaluatiesysteem Agenda Vitaal Platteland
Contact: wies.vullings@wur.nl

Natuurbalans 2006 kijkt vijftien jaar terug

Karin Sollart, Aris Gaaff & Wim Nieuwenhuizen

De Natuurbalans 2006 kijkt 15 jaar terug naar wat er 'buiten' in de Groene Ruimte is gebeurd. Vervolgens zijn de processen achter deze gebeurtenissen geanalyseerd en is een koppeling gemaakt met de beleidsdoelen om te bezien of het beleid het inderdaad zo had bedoeld. Ook dit jaar heeft de WOT Natuur & Milieu meegewerkt aan de Natuurbalans. Op 14 september nam minister Veerman de Natuurbalans 2006 in ontvangst.

De oppervlakte bebouwd gebied is de afgelopen 15 jaar met ruim 20% toegenomen. Het gaat om een gebied ter grootte van de Noord-oostpolder, waarvan bijna de helft bestaat uit bedrijventerreinen. Juist deze bedrijventerreinen zijn met geringe ruimtelijke kwaliteit aangelegd. Veel Nederlanders waarderen deze terreinen negatief. In gebieden waar een

restrictief beleid is gevoerd, is minder gebouwd dan daarbuiten. De verstedelijking veroorzaakt een verdergaande visuele verstoring van de Groene Ruimte.

Platteland steeds meer verstedelijkt

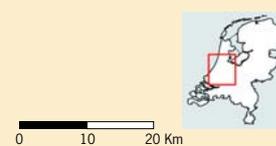
De afgelopen 15 jaar is het platteland minder landelijk geworden doordat meer stedelingen in boerderijen zijn gaan wonen, de recreatie is toegenomen en meer industriële landbouw plaatsvindt. Sommige gebieden krijgen een industrieel of parkachtig karakter. Toch is het Nederlandse cultuurlandschap voor zijn behoud en ontwikkeling nog altijd voor een groot deel afhankelijk van de landbouw. De rol van andere economische dragers zoals recreatie en werken, wordt de laatste jaren echter steeds groter.

De WOT Natuur & Milieu heeft de verstedelijking van de Groene Ruimte in kaart gebracht door niet alleen het fysieke ruimtebeslag te

Visuele verstoring door verstedelijking, 2004

(vrij) veel
 matig
 weinig
 nauwelijks

Bron: Alterra

WUR/MNC/sep06/1408

beschrijven, maar ook de visuele uitstraling. De kaart geeft de visuele verstoring van het landschap weer door bebouwing, infrastructuur, glastuinbouw, windturbines en hoogspanningsmasten. Inzoomen op de Randstad maakt duidelijk dat gebieden als Midden-Delfland onder grote druk staan en kwetsbaar zijn door hun geringe omvang.

Biodiversiteit neemt nog steeds af

In de periode 1990-2005 is ongeveer 50.000 hectare nieuwe natuur ingericht. De kwaliteit van leefgebieden is toegenomen door verbeterde milieu- en ruimtecondities, inrichting en beheer. Dit alles heeft niet kunnen verhinderen dat de Nederlandse natuur steeds eenvormiger wordt en nog steeds veel planten- en diersoorten in aantal achteruitgaan. De situatie is

voor een groot aantal soorten en gebieden, waaronder internationaal unieke, nog altijd ongunstig. De Europese Unie, en dus ook Nederland, heeft zich ten doel gesteld dat in 2010 de afname van de biodiversiteit moet zijn gestopt. Ondanks het ingezette natuurbeleid lijkt Nederland die doelstelling in 2010 niet te gaan halen.

Hoewel in de pers de kreet 'Nederland op slot' zijn intrede deed als gevolg van de Europese Vogel- en Habitatrichtlijn blijkt in de Natuurbalans dat het aantal bouwplannen niet afneemt en ontheffingen van de Flora- en faunawet slechts zelden geweigerd worden om inhoudelijke redenen. Het groen rond de steden wordt zeer intensief gebruikt. Hoewel het areaal is uitgebreid, overstijgt de vraag nog

steeds het recreatieve aanbod. Het groen wordt niet alleen intensief gebruikt, maar Nederlanders waarderen vrijwel alle landschappen positief. Ook de actieve betrokkenheid van mensen bij natuur en landschap is sinds 1990 toegenomen, wat blijkt uit het groeiende aantal vrijwilligers.

Meer informatie:

MNP, 2006. Natuurbalans 2006. Rapportnummer. 500402001. Milieu- en Natuurplanbureau, Bilthoven.

Programma WOT-04-394
Natuurplanbureauafunctie

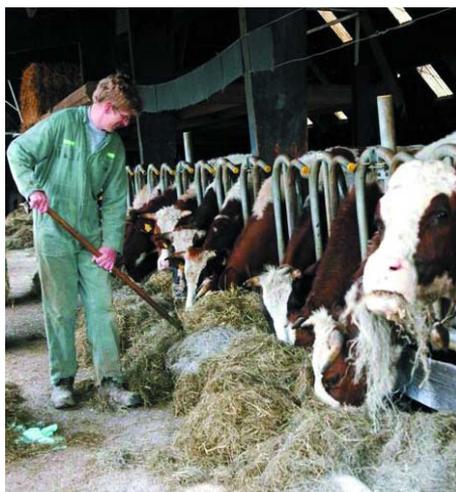
Contact: wim.nieuwenhuizen@wur.nl

Leren van succesvolle initiatieven voor duurzame landbouw

Hans Langeveld

Bij de vraag hoe landbouwbedrijven duurzamer gemaakt kunnen worden, moet rekening gehouden worden met ecologische, economische en sociale aspecten van duurzaamheid. Welke problemen komen innovatieve ondernemers tegen bij hun streven naar een duurzaam bedrijf en, vooral, welke strategieën gebruiken ze om deze problemen te overwinnen? Plant Research International heeft voor de WOT Natuur & Milieu antwoord gegeven op deze vragen.

Aan de hand van enkele praktijkvoorbeelden is gekeken wat we kunnen leren van succesvolle pioniers. Met behulp van een eerder ontwikkelde 'Routekaart' (een denklijn waarlangs de zoektocht naar duurzame landbouw kan verlopen) zijn initiatieven op het gebied van technische innovaties, afzetbevordering, ketenontwikkeling en verbreding vergeleken. Vier initiatieven zijn verder uitgewerkt. Veel initiatiefnemers voelen zich overweldigd door proble-

men rond vergunningen, wetgeving en regels. Ook interne en organisatorische problemen kunnen zich voordoen. Financiële problemen en beperkingen van ecologisch of socio-cultureel aard lijken minder vaak voor te komen.

Lessen die geleerd worden van enkele beschreven succesvolle initiatieven:

- Succesvolle initiatieven ontstaan vaak uit een combinatie van creativiteit en volharding;
- Hierbij is het vermogen te kunnen communiceren van groot belang;
- Één of enkele individuen spelen vaak een doorslaggevende rol;

- Veel initiatieven zijn geleidelijk uitgebouwd;
- Subsidies worden gebruikt om bestaande ideeën uit te werken of te testen.

Uit de voorbeelden blijkt dat pioniers belangrijke vernieuwingen kunnen realiseren, vaak beginnend met een kleine vondst (novelty) die wordt uitgewerkt. De aldus gerealiseerde (systeem)innovaties zijn van groot belang voor de gewenste transitie naar een duurzame landbouw. Niet het type, of de omvang, van de problemen is bepalend of een innovatie wordt gerealiseerd, maar een combinatie van persoonsgebonden en omgevingsfactoren - waarbij ook toeval een rol speelt. Dit maakt het moeilijk innovaties van buitenaf te sturen.

Meer informatie:

Langeveld, J.W.A. & P. Henstra, 2006. Waar een wil is, is een weg. Succesvolle initiatieven in de transitie naar duurzame landbouw. WOT-rapport 28. WOT Natuur & Milieu, Wageningen. (rapport verschijnt medio oktober 2006).

Programma WOT-04-385
Milieuplanbureauafunctie

Contact: hans.langeveld@wur.nl

Symposium Natuur en Economie Den Haag, 30 november 2006 (13.30 – 17.00 uur)

Economische analyses zijn van belang om keuzes in het beleid te kunnen maken. Van belang is hoe we in ons land op een zo efficiënt mogelijke wijze doelen uit het natuurbeleid kunnen realiseren. Vanwege schaarse middelen (in termen van financiën en ruimte) zijn keuzes in dergelijke gevallen onvermijdelijk. Het Symposium

'Natuur en Economie' biedt een overzicht van de bestaande kennis voor beleid over de economische context van ons natuurbeleid. Naast de presentatie van enkele resultaten van onderzoek, zullen de deelnemers uitgedaagd worden om hun visie op de kennisbehoefte voor de langere termijn in te brengen.

Aanmelden

Aanmelden voor dit symposium kan tot uiterlijk 23 november 2006 door een e-mail te sturen naar het secretariaat WOT Natuur en Milieu: info.wnm@wur.nl. Meer informatie bij het secretariaat WOT Natuur en Milieu, tel. (0317) 47 78 44.

Verschenen publicaties

Een andere kijk op groen

Allochtonen en jongeren waarderen de in Nederland voorkomende landschappen aanzienlijk lager dan autochtone volwassen Nederlanders. Ze bezoeken groene gebieden in hun omgeving minder vaak en zijn ook minder begaan met de toekomst ervan.

Allochtonen hebben vooral weinig binding met ruige natuur. Als jongeren het voor het zeggen zouden hebben, zouden de cultuurlandschap-

pen het zwaar krijgen. De verschillen in landschapsvoorkeuren en recreatiepatronen kunnen deels verklaard worden door afwijkende natuurbeelden. Allochtonen hebben een minder romantisch beeld van de natuur, kenmerkend voor jongeren is hun smallere natuurbeeld. Wil het beleid het draagvlak voor natuur van deze generaties van de toekomst winnen, dan heeft dat omvangrijke consequenties voor de invulling van het natuurbeleid, waarbij het inlevingsvermogen in deze doelgroepen voorop staat.

Meer informatie:

Buijs, A.E. *et al*, 2006. Een andere kijk op groen. Beleving van natuur en landschap in Nederland door allochtonen en jongeren. WOt-rapport 24. WOT Natuur & Milieu, Wageningen.

Aan dit onderzoek is de afgelopen maanden ruim aandacht besteed in de media: items op Radio 1 en 3 en verder artikelen in Trouw, J/M pubers en Boonblad.

Richtingen voor richtlijnen

Lidstaten hebben tot op zekere hoogte de ruimte om natuur- en milieurichtlijnen lidstaat-specifiek te implementeren. Er is dus sprake van zogenaamde beleidsruimte. In deze studie is gekeken naar de wijze waarop de inhoudelijke, procedurele en procesmatige beleidsruimte is benut bij de implementatie van de Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR), de Nitraatrichtlijn, de Kaderrichtlijn Luchtkwaliteit (KRL) en de Kaderrichtlijn Water (KRW).

Het doel van het benutten van beleidsruimtes in het contact met de Europese Commissie is het Europese beleid bij of uit te stellen en/of te wijzigen, meer begrip te krijgen voor de Nederlandse verzoeken tot uitstel of wijzigingen, of om tot een akkoord te komen om

verdere problemen te voorkomen. Om toekomstige botsingen met de Europese Commissie te kunnen voorkomen, is een aantal aanwijzingen voor de Nederlandse overheid op een rij gezet. Een veelbelovende aanpak is die waarbij zowel sprake is van actieve problematisering van inhoudelijke kwesties als van de ontwikkeling van vertrouwensvolle relaties met andere lidstaten en de Europese Commissie.

Meer informatie:

Neven, M.G.G., *et al*, 2006. Richtingen voor richtlijnen. Interacties tussen Nederland en de Europese Commissie in de implementatie van Europese milieurichtlijnen. WOt-rapport 25. WOT Natuur & Milieu, Wageningen.

Voetpaden over boerenland

Voetpaden over boerenland. Met dit type kleinschalige infrastructuur wil de overheid de toegankelijkheid en daardoor het recreatieve gebruik van het agrarisch gebied vergroten. Maar een wandelpad over boerenland maakt van een agrarisch gebied veelal nog geen trekpleister. Het op deze wijze vergroten van de toegankelijkheid heeft vooral zin in momenteel slecht ontsloten gebieden zeer dicht bij grote bevolkingsconcentraties met een gering recreatief aanbod. Dit blijkt uit onderzoek in opdracht van de WOT Natuur & Milieu en het Milieu- en Natuurplanbureau.

De overheid wil het recreatieve gebruik van het agrarisch gebied vergroten, met name door de toegankelijkheid ervan te verbeteren. Hierbij wordt vooral gedacht aan kleinschalige infrastructuur voor wandelaars. Een betere toegankelijkheid van een gebied maakt een gebied aantrekkelijker voor recreatie, en zorgt daarmee indirect ook voor een grotere binding met het gebied.

Agrarisch gebied is vooral uitloopgebied. Naar mate de afstand tot het agrarisch gebied toeneemt, neemt het aantal bezoeken aan het gebied sterk af. Het beter toegankelijk maken van een gebied leidt tot meer bezoeken, maar dat gaat vooral ten koste van bezoeken aan andere gebieden. In totaal gaat men niet vaker wandelen. Wel kan een betere toegankelijkheid van het gebied zorgen dat de gebruikers van het gebied meer verspreid zijn over het gebied, waardoor de recreanten meer rust en ruimte ervaren.

Meer informatie:

S. de Vries en T.A. de Boer, 2006. Toegankelijkheid agrarisch gebied voor recreatie: bepaling en belang. Veldinventarisatie en onderzoek onder in- en omwonenden in acht gebieden. WOt-rapport 22. WOT Natuur & Milieu, Wageningen.

De WOT Natuur & Milieu geeft drie reeksen publicaties uit: WOt-studies, WOt-rapporten en WOt-werkdocumenten. Een volledig overzicht van verschenen publicaties is te vinden op de website: www.wotnatuurenmilieu.wur.nl

*Publicaties van de WOT Natuur & Milieu zijn ook te verkrijgen bij het secretariaat. Postadres: Postbus 47, 6700 AA Wageningen
Bezoekadres: Droevendaalsesteeg 3
Gebouw Lumen, kamer 0.471
E-mail: info.wnm@wur.nl
Telefoon: (031 7) 47 78 44*